

УДК 373.57. 048 (042.3)

Ковалинська Інна Володимирівна

канд. пед. н., доцент, докторант

кафедри теорії та історії педагогіки

Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

i.kovalynska@kubg.edu.ua

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація: Стаття присвячена висвітленню досвіду мовної підготовки учителів до роботи у мультикультурному середовищі. Автор описує соціальні ролі викладача і зазначає важливість адекватного використання мовних засобів учителем відповідно до цілей висловлення та аудиторії. Виявлено професійні якості викладача та описано взаємозалежність професійних та особистісних якостей викладача та рівня академічних результатів студентів. У статті описано вимоги до володіння другою мовою для викладачів школи всіх рівнів, оскільки Канада є двомовною країною. Виявлено роль викладача як транслятора й інтерпретатора культурних зразків для усіх учасників мультикультурного освітнього процесу.

Ключові слова: мовна компетентність; комунікація; мовний реєстр; національна меншина.

Актуальність дослідження. Учитель виконує багато соціальних ролей в класі та поза ним. Він виступає в ролі інструктора, оцінювача, менеджера, співрозмовника, зразка академічного мовлення та провідника культури. Поза школою він спілкується із батьками, членами професійної спільноти, батьківського комітету, жителями мікрорайону. Кожна роль та ситуація вимагають окремих навичок комунікації та окремої мови. Кожен аспект роботи вчителя – від встановлення соціального та дисциплінарного клімату в класі, до обговорення складних деталей наукових понять – залежить від ефективного використання мови. Отже, проблема мовної підготовки викладача є актуальною. Особливого значення вона набуває у сучасному світі, оскільки процес світової інтеграції, що відбувається зараз в усіх сферах життя, безпосередньо торкається сфери навчання й викладання. Сьогодні учителю часто доводиться працювати у мультикультурному або інтеркультурному середовищі, отже проблема мультимовної та крос-культурної підготовки викладача наразі стає все більш важливою, що й спонукало нас до

вивчення зарубіжного досвіду щодо організації мовної підготовки викладача до роботи зі студентами у мультикультурному середовищі.

Аналіз попередніх публікацій. Дана проблема широко вивчалася науковцями США, Австралії, Канади ще з середини 1990-х років. Так, Меридж та Енглерт (Mariage, Englert, & Garmon, 2000) встановили обсяг соціальних ролей викладача і виявили, що виконання кожної соціальної ролі супроводжується використанням певного набору специфічних мовних та мовленнєвих засобів. Сойон Ан та Жин ян Чо (Ahn Soyeon and Cho Jinyoung, 2004) вивчали взаємозалежність предметної компетентності педагога та академічної успішності студентів; Бенкс (Banks, J.A. (1999) вивчав основи мультикультурної освіти, Лі Кнефелькамф (Lee Knepelkamp, 2003) розглядав організацію ефективного навчання у мультикультурному середовищі. Але, на жаль, досвід організації мовної підготовки учителя до роботи у мультикультурному середовищі недостатньо висвітлений у вивчених нами джерелах.

Тема статті. Наша стаття буде присвячена опису досвіду мовної підготовки учителів у Канаді, та, зокрема, у провінції Квебек.

Основна частина. Огляд професійних якостей викладача, необхідних для його педагогічної діяльності, який було проведено канадськими дослідниками, виявив, що мовні компетентності викладача мають бути дуже широкими і різноманітними. Мова є найважливішим інструментом роботи учителя, який найчастіше використовується у педагогічній практиці. Якість роботи учителя – один з ключових факторів, що впливають на успішність учнів (Hattie, 2009) [10], й особистісні характеристики учителя мають більший вплив на успішність студентів, ніж інші фактори, такі як наповненість класу чи структура контингенту учнів (Rivkin, Hanushek, & Kain, 2001) [12]. Якщо позитивний ефект від якісного викладання приносить значну користь, то вплив від особистості поганого вчителя триває роками, але не існує даних, які б свідчили про те, що негативний ефект від невдалого вчителювання може компенсувати робота іншого, більш кваліфікованого, учителя.

Учені виявили декілька факторів, що впливають на якість викладання. За Гольдфабером і Бруером, це знання предмета викладання і знання методики викладання (Goldfaber & Brewer, 2000) [7]. Дарлинг-Хаммонд і Янг виокремлюють загальні когнітивні здібності (Darling-Hammond & Youngs, 2002) [6]; а Ханучек підкреслює необхідність відповідного досвіду (Hanushek, 1992) [8]. Але усі дослідники сходяться в розумінні того, що знання мов є одним із найважливіших характеристик сучасного педагога, що впливає на якість викладання.

Існують науково підтверджені дані щодо того, що успішність учнів знаходиться у прямій відповідності до якості мовної компетентності педагога (Goldhaber D., Brewer D. (Гольдфарбер, Бруер, 1995) Hanushek (Ханучек, 1992) [7,8]. Здатність педагога до усної комунікації (чітка вимова, правильна артикуляція, вірна інтонація) є запорукою якості навчання учнів молодшої школи та, зокрема, навчання іноземних мов (уміння правильно вимовляти букви, читати окремі слова, сприймати мовлення на слух). Як правило, вчителі вищої кваліфікації мають рівень мовної та мовленнєвої компетенції вищий за середній, слабші учителі мають нижчий рівень даної компетенції (Andrew, Cobb, & Giampietro, 2005) [1].

Позитивний тон спілкування учителя з учнем також має суттєвий вплив на якість навчання й освітніх здобутків учнів (Берч і Лед Birch & Ladd, 1998) [3]. Позитивний тон спілкування має прямий та опосередкований вплив на академічну успішність через покращення організації роботи та підвищення зацікавленості у навчанні (Crosnoe, Johnson, & Elder, 2004) [5]. Застосування позитивної комунікативної моделі у спілкуванні зі студентами вимагає від учителя відмінних мовних та мовленнєвих навичок та компетентного використання мови. Отже, можемо зазначити, що майстерність учителя у використанні мови є основним чинником успішності учня.

У Канаді існує програма підготовки і перепідготовки учителів, які не є спеціалістами у навчанні англійської чи французької мов, але потребують їх для викладацької діяльності. Ця програма розрахована на викладачів усіх рівнів: від дитячого садка до 12 класу школи.

Огляд мовних та мовленнєвих компетентностей педагога надано в документі *La formation à l'enseignement: les orientations, les compétences professionnelles* (Формування вчителя: орієнтовні професійні навички) (пер.наш) [10], який було затверджено міністерством освіти, дозвілля та спорту Квебеку. Зокрема, цей документ вказує на мовну компетенцію учителя як одну з основних, яка надає можливість спілкуватися, надаючи чіткі й ясні інструкції, у письмовій та усній формі, у різних практичних контекстах, пов'язаних з професійною діяльністю.

Розвиток рамок мовної компетенції було здійснено на основі вивчення наукової літератури і проведення тестів на володіння мовою. Було встановлено, що мовні компетентності являють собою набір тверджень, що описують лінгвістичні здібності у володінні англійською або французькою мовою в кожному з чотирьох аспектів: говоріння, аудіювання, читання і письмо. Тести визначили три рівні володіння мовою: рівень 1, рівень 2, і рівень 3. Документ далі надає опис складових цієї компетенції як таких, що охоплюють здатність учителя: а) використовувати стиль усного мовлення, який є прийнятним для спілкування зі студентами, батьками та колегами; б) використовувати граматичні й орфоепічні норми писемної мови матеріалах, які викладач готує для студентів, батьків та інших учителів; в) висловлювати свою думку та надавати аргументи у послідовній, ефективній, конструктивній і поважній манері під час обміну думками; г) висловлювати свої ідеї у строгій манері, використовуючи точну термінологію і правильний синтаксис; д) виправляти помилки студентів в усних та письмових висловленнях; е) прагнути постійно вдосконалювати свої навички усного та писемного мовлення [10].

Учителям потрібен широкий спектр мовних компетентностей для успішної професійної діяльності. Учителі, які працюють в англomовному середовищі, та вчителі, які працюють у франкомовному середовищі, потребують розвитку однакових професійних навичок, але реалії різного мовного середовища можуть вимагати різних мовних компетентностей. Вчителям необхідно опанувати два мовні реєстри: формальне академічне мовлення, яке використовується в процесі навчання, й неформальне мовлення, яке дозволяє встановити ефективне спілкування зі студентами, батьками, колегами.

Рамки кваліфікації викладача описують компетентності для кожного аспекту мовної діяльності, і для кожної компетентності визначають набір продуктивних результатів у трьох областях мовленнєвої діяльності викладача: інструктаж та оцінювання, управління роботою в класі та студентською поведінкою, спілкування з батьками та іншими фахівцями. Наприклад, компетентність першого рівня у письмовому аспекті включає такі уміння:

- Написати зв'язний формальний і неформальний тексти шляхом синтезу та оцінки складної інформації та ідей з декількох джерел.

Відповідно, результати продуктивності в кожній області практичної мовленнєвої діяльності вчителя включають:

- Інструктаж та оцінки: Написати плани уроків, навчальні плани, описи курсу, роздаткові матеріали та / або навчальні матеріали.
- Управління роботою в класі та студентською поведінкою: Написати резюме очікувань навчальних цілей у класі.
- Спілкування з батьками та іншими фахівцями: Написати електронного листа (звичайного листа або професійний звіт, з використанням професійного або непрофесійного мовлення).

На додаток до якості використання мови як професійного інструмента діяльності викладача, другою основною проблемою, яку визначив огляд наукової літератури щодо викладання мов у Канаді, було визначено викладання французькою мовою та розуміння мови як культурного вектора, або як інструмента передачі культури. Це завдання мовної комунікації є особливо важливим у Квебеку і в інших районах країни, де викладання ведеться мовами національних меншин. Як і решта Канади, Квебек орієнтується на імміграцію в якості важливого джерела зростання населення та його оновлення. Імміграційні дані провінції свідчать, що, зокрема, до Квебека прибули 53 985 іммігрантів в 2010 р, порівняно з 49 489 у 2009 р. та 45 264 у 2008 р.

У той час як Квебеку надано право встановлювати пріоритети у використанні мови спілкування та контролю над імміграцією з тим щоб сприяти використанню та прийняттю французької як основної мови спілкування, 20,4 % з тих, хто емігрував

до Квебека в 2010 році зазначили, що не володіють ні французькою, ні англійською мовами, і 14,5% респондентів повідомили, що знають лише англійську мову. Тому не дивно, що багато студентів у Квебеку не визнають французьку як першу мову. Насправді, відповідно до МакЕндрю (McAndrew, (2009) [12], 34% учнів, які відвідують школи в Монреалі, де французька викладається в якості першої мови, говорять французькою в якості другої мови. Крім того, Кормье, Пруну та Рівар (Cormier, Pruneau, and Rivard (2010) [4] зазначають: враховуючи, що мова несе в собі поняття ідентичності, студенти з іншого мовного середовища приносять у школу комунікативні зразки, які відрізняються від французьких просторічними висловами та регістром (тобто висотою тону мовлення), отже, мова шкільного середовища може значно відрізнитися від французької як офіційної мови школи, або і зовсім бути відмінною від неї (англійська, арабська, і т.д.).

Хоча майстерність вчителів у використанні мови навчання дуже важлива, вона не єдиний чинник, який впливає на навчання студентів; необхідно усвідомлювати, що мова як культурний вектор, і вчитель в якості агента передачі культурних надбань також важливі для розуміння особливої актуальності мовних компетенцій для навчання. Навіть якщо вони вільно говорять французькою мовою, студенти-іммігранти, що навчаються у школах, де французька викладається в якості першої мови, часто приносять з собою культурну спадщину, яка значно відрізняється від культурного фону франкомовних студентів, що народилися в Квебеку та Канаді. Наприклад, понад 60 % іммігрантів, які прибули у Квебек в 2010 році, заявили, що вони прибули з африканської або азійської країни.

Враховуючи їх роль в якості агентів передачі культурних зразків, вчителі знаходяться в авангарді зусиль з розвитку загальної культури в умовах Квебеку, де інтеграція іммігрантів спирається на міжкультурний підхід (Nugent, 2006) [14]. Виконання цього обов'язку, у свою чергу, вимагає, щоб вчителі мали доступ до широкого спектру культурних надбань, для того, щоб вони змогли встановити зв'язки з різними культурами та традиціями, й щоб вони володіли мовними навичками, необхідні для культурного обміну зі своїми учнями.

На відміну від цього, школи, що працюють у середовищі, де переважає мова національних меншин, часто надають лише одну можливість – спілкуватися виключно французькою, отже, студенти мають можливість регулярно спілкуватися цією мовою, що сприяє створенню позитивного іміджу мови, і надає можливість її регулярного вживання, а отже створює умови для формування франкофонного середовища, і, таким чином, формується й підтримується почуття франкомовної ідентичності. Щоб цей процес проходив успішно, учні, що належать до мовного середовища, в якому спілкуються мовами меншин, мають сформувати позитивне відношення до мови шляхом оптимізації можливостей для використання французької мови в якості інструменту спілкування, що, безперечно, сприятиме активній інкультурації. Ці обставини додатково підкреслюють роль вчителів як зразка мовної та культурної поведінки, що стимулюють розвиток у студентів позитивного почуття франкомовної ідентичності.

Незалежно від предмета, який викладає учитель, він є агентом передачі культурних знань, і, таким чином, спадкоємцем, критиком, і перекладачем культурних об'єктів і знань; і мова, зокрема, представляє засіб, за допомогою якого знання передаються в класі, і який неможливо відокремити від майстерності викладання і який пов'язаний з різноманітними видами комунікації.

Висновки. Стаття присвячена опису практичного досвіду Канади та, зокрема, франкомовної провінції Квебек у формуванні мовних компетентностей викладача, необхідних для роботи у мультикультурному середовищі. Ці компетентності умовно поділені на 2 категорії: безпосередньо мовні та мовленнєві компетентності, які виражаються в умінні усного та писемного мовлення з використанням мовних засобів, що відповідають меті висловлення та цільовій аудиторії; та компетентності викладача як ретранслятора культурного фону для створення позитивного іміджу французької мови в якості основного засобу спілкування та формування франкофонного середовища серед учнів-іммігрантів.

На нашу думку, можливо інтерпретувати і частково використовувати досвід, описаний у даній статті, для подолання перешкод в оволодінні українською мовою студентами, що походять з іншомовного мовного середовища, та формування

позитивного іміджу української мови як засобу міжкультурного спілкування та створення українофонного мовного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Andrew M. D., Cobb C., Gianpietro P.J. Verbal Ability and Teacher Effectiveness / M.D. Andrew, C. Cobb, P.J. Gianpietro // *Journal of Teacher Education*, 2005. – № 56(4). – PP. 343-344
2. Ahn Soyeon and Cho Jinyoung Teachers' subject matter knowledge as a teacher qualification: A Synthesis of the quantitative literature on students' mathematics achievement. American Educational Research Association, San Diego: AERO, 2004. – PP. 1-44.
3. Birch, Sondra H., and Gary W. Ladd. 1998. Children's Interpersonal Behaviors and the Teacher-Child Relationship. *Developmental Psychology*, 1998. – № 34 (5). – PP. 934-946.
4. Cormier, M. Pruneau, D. et Rivard, L. P. Améliorer les apprentissages en sciences en milieu francophone minoritaire : résultats de l'expérimentation d'un modèle pédagogique *Revue des sciences de l'éducation*, 2005. – № 36 (2). – PP. 343-363.
5. Crosnoe R., Johnson M. K., Elder G.H., jr. Intergenerational Bonding in School: The Behavioral and Contextual Correlates of Student-Teacher Relationships / Robert Crosnoe, Monica Kirkpatrick Johnson, Glen H. Elder // *Sociology of Education*, 2005. – Vol. 77. – No. 1. – PP. 60-81.
6. Darling-Hammond L., Youngs P. Defining "Highly Qualified Teachers": What Does "Scientifically-Based Research" Actually Tell Us? / Linda Darling-Hammond, Peter Youngs // *Educational Researcher*, 2002. –Vol. 31. – No. 9. –PP. 13-25
7. Goldhaber D., Brewer D. Evaluating the Effect of Teacher Degree Level on Educational Performance / Dan D. Goldhaber, Dominic J. Brewer // *Developments in School Finance*, 1996. – PP. 197-210.
8. Hanushek, E. A. Conceptual and Empirical Issues in the Estimation of Education Production Functions / E. A. Hanushek // *Journal of Human Resources*. –1979. –№ 14(3) – PP. 351-388.
9. Mariage, T. V., Englert, C. S., & Garmon, M. A. The teacher as “more knowledgeable other” in assisting literacy learning with special needs students. *Reading and Writing Quarterly*, 2000. – № 16. – PP. 299-336.
10. Martinet, M. et al *La formation à l'enseignement : les orientations, les compétences professionnelles*. Québec, Canada, 2007. –179 p.
11. Martine Mottet et Flore Gervais Représentations et réactions affectives de futurs enseignants à l'égard du français québécois oral soigné, de la culture et de la didactique de l'oral: *Revue des sciences de l'éducation*, 2007. –№ 2. – V. 33 – PP. 339-356.
12. McAndrew, Patrick, Santos A., Lane A., Godwin S., Okada A., Wilson T., et al. Open Learn research report 2006-2008, 2009.
13. Hattie John Understanding Learning: Lessons for Learning, teaching and research / Research conference: University of South Australia, 2013. –PP. 24-39
14. Nugent Neil. *The Government and Politics of the European Union*: Duke University Press, 2006. – 630 p.
15. Rivkin S.G., Hanushek E.A., and Kain J.F. Teachers, schools, and academic achievement / Steven G. Rivkin, Eric A. Hanushek, John. F. Kain // *Econometrica*, 2005. – No. 2. – Vol. 73. – PP. 417-458.
16. Richard J., Coulombe J. Adaptation et validation en langue française de mesures du climat scolaire / Jacques Richard, Jenny Coulombe// *Éducation francophone en milieu minoritaire*, 2012. – Vol.7. – № 1 – PP. 19-35.

Рецензент:

Тернопілька В.І.- д. пед. н., проф.

Стаття надійшла 25.05.2015

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЕЙ К РАБОТЕ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ

Ковалинская Инна Владимировна

канд. пед. н., доцент,

докторант кафедры теории и истории педагогики

Киевского университета имени Бориса Гринченко, г. Киев

i.kovalynska@kubg.edu.ua

Аннотация: Статья посвящена описанию опыта языковой подготовки учителей к работе в межкультурной среде. Автор описывает социальные роли учителя и отмечает важность адекватного использования языковых средств учителем в соответствии с целью высказывания и аудитории. Выявлено профессиональные качества преподавателя и описано взаимозависимость профессиональных и личностных качеств преподавателя и академической успеваемости студентов. В статье описываются требования к владению вторым языком для преподавателей всех уровней: от детского сада до 12 класса школы, поскольку Канада является двуязычной страной. Выявлена и описана роль преподавателя как транслятора и интерпретатора культурных образцов для всех участников мультикультурного образовательного процесса.

Ключевые слова: языковая компетентность; коммуникация; языковой регистр; национальное меньшинство.

TEACHERS' READINESS TO WORKING IN MULTICULTURAL ENVIRONMENT

Inna V. Kovalynska

Candidate of sciences (Pedagogy), associate professor

Post-doctoral student at the Theory and History of Pedagogy chair

at the Kyiv Borys Grinchenko University, Kyiv

i.kovalynska@kubg.edu.ua

Abstract: The article deals with a description of the experience of language training to working in a multicultural environment. The author describes social roles of a teacher and underlines the importance of using the adequate language means in accordance with the aim of utterance and the target audience. Professional qualities of a teacher and the interdependence of both these qualities and personal qualities of a teacher and academic success of students are revealed. The article also describes the requirements to second language proficiency of a teacher at all educational levels: from kindergarten to 12 grade school as Canada is a 2-language country. The role of a teacher as an interpreter and translator of cultural patterns for all the participants of educational process is also described here.

Key words: language competence; communication; language register; national minority